

מאבק על השפעה בעיתונות מפלגתית

אב"א אחימאיר וזאב ז'בוטינסקי בעיתון

דאר היום

יוני אביב

"יש בציונות רק אדם אחד, הראוי להיות מנהיגה של תנועתנו, בשבילי, הבטוח שהאחד הזה הוא ז'בוטינסקי, כי רק הוא היחיד הקרוץ מאותו החומר, שממנו נוצרים מנהיגים של תנועות עממיות מן הטיפוס של גריבלדי, לאסאל, קוסטיושקו, מוסוליני, פילסודסקי"⁷. כתיבתו של אחימאיר מצאה חן בעיני בן-אב"א. הוא הפציר בו לשלוח את מאמריו לעיתון,⁸ ולאחר שפרסם חמישה מאמרים של אחימאיר חשב שהגיעה השעה לחולל מהפכה מקיפה בעיתון כדי להגדיל את תפוצתו. ב-17 בספטמבר 1928, לאחר שינויים רבים, ובהם הורדת מחיר העיתון והרחבת תפוצתו, הכריז בן-אב"א על צירופו של אחימאיר למערכת, וציין שאחימאיר "ידע למסור לקוראים את הנעשה בנפשם של מנהיגי הפועלים", מפאת חברותו הקודמת בתנועת הפועלים.⁹

הודעתו של בן-אב"א הביכה את אחימאיר והוא פרסם הודעת מחאה ובה הודיע לקוראים שאין בדעתו לשמש מוסר ידיעות מחדרי חדריו של השמאל, וכי אינו מכיר את סודותיו. הוא הביע תרעומת על ניסיונו של בן-אב"א להציגו כעיתונאי פופולרי שערך משורות השמאל ומצטיין בניחוח אישיותי פסיכולוגי של מנהיגיו. אחימאיר ביקש לצנן את האווירה וביקש להבהיר את תפיסתו המקצועית כי העיתון הוא מכשיר להגשמת אידאולוגיה ללא חת וללא רתיעה, ומקום עבודה. בעניין נטישתו את עיתון הארץ הודה שחלה מהפכה בנטייתו הפוליטית לאחר ניסיונו הקצר כחבר בשמאל הציוני וציין שכבר עשור לפני כן, בסיומה של מלחמת העולם הראשונה, עלו בו הרהורי כפירה כלפי המחנה הסוציאליסטי. בתוך כך הודה כי התרשם עמוקות מהמשטר הפאשיסטי שהבשיל באיטליה, וכי כבר בשנת 1923 פרסם את מאמרו הראשון בהתורן, שכותרתו הייתה: "רעיונות בודדים על הפשיזמוס"¹⁰, אולם נמנע אז מלהפגין אהדה גלויה, שכן טרם בשלו התנאים בדעת הקהל של היישוב היהודי בארץ ישראל. עתה כתב: "מצפוני הציוני-מדיני יקר לי מאוד ועל מזבח זה אני מוכן להקריב הכול ולהיפך לאיש ריב ומדון לכל הארץ". הכרזות קיצוניות החלו לאפיין אותו. הוא מנה שלושה טעמים שבגינם בחר לכתוב בדאר היום: חופש הביטוי המלא שנתנו לו העורכים, הצביון העממי שייצג העיתון והאחריות לפרסומים שהוטלה על הכותבים בלבד.¹¹

המפגש של הפובליציסט אב"א אחימאיר (1897-1962), איש התנועה הרוויזיוניסטית,¹ מראשי "ברית הבריונים" ואחד הנאשמים בפרשת רצח ארלוזורוב, עם זאב ז'בוטינסקי (1880-1940), מייסד התנועה, מעל במת העיתון דאר היום, חיבר שני אנשים עתירי מטען רוחני. כל אחד מהם ניצל את כישוריו לקידום השקפותיו ולעיצוב השיח הציבורי ביישוב בעידן של עליית המתח האידאולוגי ושינוי בתרבות הפוליטית, שהשתקפו בעיתונות המפלגתית. במאמר זה אבקש לעמוד על המתח בין שני האישים הללו ועל יחסיהם. בין השניים היו פערים אידאולוגיים בשאלות הנוגעות למשטר הפוליטי הרצוי ביישוב היהודי בארץ ישראל ולמעמדו של מנהיג התנועה הלאומית. נראה שמכאן החל יחסו האמביולנטי של ז'בוטינסקי לאחימאיר בשנות השלושים של המאה העשרים.²

מהארץ לדאר היום

העיתון דאר היום החל לצאת לאור באוגוסט 1919 בעריכת איתמר בן-אב"א,³ ושימש במה להתקפות על תנועת הפועלים ומנהיגיה.⁴ ב-10 באוגוסט 1928, ארבע שנים לאחר עלייתו לארץ, ביקש אחימאיר להצטרף למערכת העיתון, לאחר שהחליט לעזוב את עיתון הארץ במאוס 1928. הוא ציין שאף שאין הוא מסכים עם הכיוון הפוליטי הכללי של דאר היום הוא רוצה לפרסם בו מאמרים נגד תנועת הפועלים.⁵ הרקע לכך היה החלטתו לנטוש את מחנה השמאל (היה חבר בצעירי ציון [1916] ובפועל הצעיר [1924-1928]) ולהצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית.

אחימאיר עסק בשנים אלה בכתיבת תגובות על האירועים הפוליטיים השוטפים, בייחוד בענייני היישוב היהודי בארץ ישראל. הוא חי בפשטות, מרוחק מאנשים, מסוגר ומכונס בעצמו. את מרבית זמנו הקדיש לקריאה ולכתיבה, העמיק בספרות המרקסיסטית העיונית ובדק את יחסי הגומלין בין המרקסיזם לציונות. מותו של אחיו במלחמת העולם הראשונה כחייל בצבא האדום גרם מפנה בחייו. לזכרו שינה אב"א את שם משפחתו מהייסונוביץ' לאחימאיר והפך למתנגד חריף של הסוציאליזם והקומוניזם.⁶ במאוס 1928, באחד ממאמריו האחרונים בהארץ, הביע את תמיכתו הגלויה בז'בוטינסקי:

תחילת תהליך הגאולה הציונית של ממשיכו של הרצל. לכבוד זה הכתיר אחימאיר את ז'בוטינסקי בתואר "דוצ'ה"²⁴, ותלה את גאולתו של העם היהודי באישיותו הסוחפת של ז'בוטינסקי. לדבריו, בלא הערצה למנהיג לא תהיה גאולה אמיתית לעם היהודי. בעבר העריץ העם את גיבוריו המקראיים, ועתה עליו להעלות לדרגה של קדושה את מנהיגיו המדיניים. אחימאיר קרא לפעילים ולמאמינים בתורת ז'בוטינסקי להתלכד סביב דמותו ולקוות שביום מן הימים ישלוט המיעוט בכוח הנשק ובכוח האמונה. אחימאיר חייב לסור למשמעתו של ה"דוצ'ה" בלי לערער על החלטותיו, כיוון שהוא מגשימה הישיר של תורת הציונות המדינית של הרצל: "אנחנו שכבר סרים הננו לפקודתו עלינו לפנות אליו במילים: 'נעשה ונשמע!'", כתב בפעילי בית"ר ראה יחידת משמר עילית שייעודה לשמור על חייו של המנהיג מפני האויב מבית. אחימאיר האשים את עיתוני השמאל באחריות למזימה לאסור על כניסתו של ז'בוטינסקי לארץ ישראל.²⁵ דברים אלה נודעו לז'בוטינסקי, אך הוא בחר לא להתייחס אליהם בגלוי. במכתב שכתב לסגנו מאיר גרוסמן,²⁶ ציין שאיננו מרגיש בנוח עקב קבלת הפנים שזכה בה. ז'בוטינסקי לא נקב במפורש בשמו של אחימאיר כאחראי לאווירה שנוצרה, אולם ציין שדאר היום מגזים ביחסו החם כלפיו.²⁷

ז'בוטינסקי התנגד בחריפות למשטר הפאשיסטי כיוון שלדעתו אינו מציע תכנית ברורה. סיסמאותיו והכרזותיו הן העתק של מפלגות פטריוטיות שקדמו לו, ומשום כך תפסה האמונה בפולחן המנהיג את מקום האידאולוגיה. עברה של איטליה, למן עצמאותה ועד להופעת הפאשיזם, הוא התקופה הראויה לחיקוי בהיסטוריה של ארץ זו. עלייתו של מוסוליני ופולחן האישיות שנרקם סביבו סימלו לדעתו את קצה של הלאומיות האיטלקית בשעתה היפה.²⁸

ייסודה של התנועה הרוויזיוניסטית בשנת 1925 החל פרק ארוך ומפותל של ניסיונות להגיע להגמוניה במוסדות התנועה הציונית. ראשיתם של הקשרים בין התנועה הרוויזיוניסטית לאיטליה החלו עם הקמתם של סניפים רבים של תנועת הנוער בית"ר.²⁹ המפלגה והנהגתה זוהו עם הפאשיזם בגלל דבריהם הבוטים של דְּבָרֵי התנועה על סוציאליזם ועל קומוניזם. נוספו על כך מאפיינים של התנועה, כגון המאבק לעצמאות בארץ ישראל והחשיבות שייחסה לגדוד העברי בהשגת מטרה זו; החינוך לצבאיות בבתי הספר באירופה ובארץ ישראל להכשרת נוער בית"ר על ידי חינוך לאומי טהור ומשמעת חזקה; צבעם החום של מדי בית"ר, ההפגנות והמצעדים; האדרת המנהיג ז'בוטינסקי; הקורפוטיוזם ורעיון בורות החובה בסכסוכי עבודה; הצביון האופוזיציוני של הרוויזיוניזם ורצונה העז של התנועה להחליף את ההנהגה הציונית הקיימת ומאמרים פרו-איטלקיים בעיתונות הרוויזיוניסטית והבית"רית. ז'בוטינסקי עצמו ביקר באיטליה בתחילת שנת 1932, אך לא נפגש עם מוסוליני.³⁰ ההנהלה הרוויזיוניסטית העולמית עמדה בקשרים הדוקים עם סניף הצה"ר באיטליה, אולם לא היו ידיעות על מגעים כלשהם או על ניסיונות ליצור קשר עם התנועה הפאשיסטית האיטלקית. ז'בוטינסקי פעל לחיזוק התנועה הרוויזיוניסטית באיטליה.³¹

עמדתו של אחימאיר הייתה מנוגדת לזו של ז'בוטינסקי. אחימאיר היה קיצוני בדרכו להאדיר את מעמדו של מנהיג התנועה הלאומית ולעשות את ה"דיקטטורה" לעיקרון פוליטי בעל קונסנווס רחב. הוא

באוקטובר 1928 הזמין אליו בן-אב"י את אחימאיר ואת העיתונאי אורי קיסרי (1901-1979) והציע לשניהם לפרסם טור קבוע בעיתון. אחימאיר ביקש לקרוא לטור "מפנקסו של פשיסטן".¹² בן-אב"י לא התנגד.¹³ לימים סבר קיסרי שאחימאיר נהג כך לא מתוך אהבה לפאשיסטים אלא מתוך שנאה לסוציאליסטים.¹⁴ אחימאיר עצמו הסביר שבחר בפסבדונים "פשיסטן" כדי לבטא לעג מכוון כלפי מלעזיו שהאשימו אותו בקיצוניות פאשיסטית. הצהרה זו קיפלה בתוכה את המסר שאין הוא נבהל מהמילה "פאשיזם", אף כי לא ראה בעצמו אהד מובהק של המשטר הפאשיסטי.¹⁵ הצטרפותו למערכת דאר היום העניקה לו תחושת ביטחון, שכן ידע כי יוכל לפרסם בו את דעותיו ללא חשש צנזורה ובלי שעורכי העיתון יהלכו אימים עליו ועל דעותיו.

זאב ז'בוטינסקי

אחימאיר וז'בוטינסקי

מאמריו הראשונים של אחימאיר בדאר היום הוקדשו לז'בוטינסקי. בספטמבר 1928 סירב הממשל הבריטי לאשר את כניסתו של ז'בוטינסקי לארץ ישראל עקב הרשעתו באירועי הדמים בירושלים בשנת 1920.¹⁶ בעת הציפייה לבואו טענו חוגים רוויזיוניסטים כנגד מערכת הארץ, על שפרסמה ידיעות כוזבות ומעליבות, לדעתם, בעניין מתן הוויזה לז'בוטינסקי, כאילו חתם ז'בוטינסקי על הסכם עם הבריטים שלא לעסוק בעבודה פוליטית ציבורית בארץ ישראל.¹⁷ בסופו של דבר נעתרו הבריטים והתירו את בואו.¹⁸ השמועות על בואו פרנסו את כל מערכות העיתונים. עיתון הארץ צינן את האווירה והבהיר שכל הידיעות שפורסמו בו בדבר מתן הוויזה לז'בוטינסקי הן אמינות ונמסרו ממקור ראשון; לכן אין כל יסוד להאשמות הרוויזיוניסטיות כלפיו.¹⁹ כדי להפגין את אהדתם למנהיג הרוויזיוניסטי יצא הארץ במודעה בעמוד הראשון המברכת על שובו של ז'בוטינסקי.²⁰ אף על פי כן עוררו דברי הארץ תגובות זועמות של הרוויזיוניסטים, והקרע בינם ובין הארץ הלך והעמיק. כדי להגן על כבודו של ז'בוטינסקי, שהבריטים עיכבו את כניסתו לארץ, קבע אחימאיר כי "אין אנו בעד כניסה חופשית לארץ ואין אנו נגד גירושים מהארץ". הוא הדגיש שיש לעודד עלייה של ציונים בלבד ולאסור על כניסתם של יהודים בעלי רקע קומוניסטי. יש "לחטא" את הארץ מן החיידקים הנושאים את המחלה "קומוניזמוס". אחימאיר כינה אותם "מופסים",²¹ כינוי שנטל ממאמר של מרטין בובר.²² אחימאיר התרעם על ההשוואה של בובר בין ז'בוטינסקי לקומוניסטים, שהבריטים מנעו את בואם לארץ בשל דעותיהם הפוליטיות. לדעתו ההשוואה הייתה פסולה. את עלייתם של אותם קומוניסטים אכן יש למנוע, ואילו ציונים אמיתיים כז'בוטינסקי יש לקבל בברכה.²³

בואו של ז'בוטינסקי לארץ ישראל ב-5 באוקטובר 1928 אחרי היעדרות ממושכת עורר תגובות קיצוניות ובישר לאחימאיר את

אב"א אחימאיר

להדביק את מונהגיו בחזונו האסטרטגי. הלאומיות הציונית תהיה העורף הלוגיסטי שלו. לדעת אחימאיר, מתווה כזה יכול לשנות באופן דרמטי את מפת יחסי הכוחות באזור.³⁵

לא זו הייתה דעתו של ז'בוטינסקי. הוא האמין שהצטרפות לתנועה פוליטית וחופש הפעולה בתוכה חייבים לבוא ממניעים וולונטריים ולא תחת כפייה. ההזדהות המוחלטת עם ערכי התנועה היא פרי שכנוע עצמי, כתב.³⁶

עם חזרתו של ז'בוטינסקי לארץ ישראל היו עימותים

בין פעילי בית"ר לצעירים שהשתייכו לתנועות הפועלים, שגלשו אף לאלומות פיזית. ליבוי היצרים התבטא בתגרות רחוב, בגידופים ובשנאה הדדית. ב-5 באוקטובר 1928, ערב בואו של ז'בוטינסקי לארץ ישראל, נערכה בתל-אביב אספה של פועלי ציון, ובה דנו בהנהגת שפת האידיש לצד העברית. פעילים מ"גדוד מגיני השפה"³⁷ שכמה מהם היו משורות בית"ר, ניסו לשבש את מהלכה. הם זרקו ספסלים וכיסאות וניפצו שמשות. למחרת יצאו דבר והארץ בכותרות שהאשימו את תנועת בית"ר באחריות לפרובוקציה.³⁸ בדאר היום נטען שאנשי פועלי ציון התגרו במפגינים שמטרתם הייתה למחות נגד הפיחות במעמדה של השפה העברית.³⁹ המפקדה הראשית של בית"ר פרסמה הודעת הבהרה ובה הכחישה מעורבות במהומות והורתה לכל פעיליה להימנע מצעדים בלתי אחראיים. בו בזמן איימה בתביעה נגד העיתונים דבר והארץ על האשמות שווא שהטיחו בבית"ר.⁴⁰

עיתון הארץ טען שאת דבר מעורבותם של אנשי בית"ר השמיט העורך מיד עם קבלת ההכחשה. עם זה אפשר העיתון לפרסם את הגינוי ולפיו אנשי בית"ר, ובהם אחימאיר, תרמו במידה ניכרת לאווירה העכורה בין המחנות, גם אם לא נכחו במקום.⁴¹ העיתונאי משה מדזיני כתב במאמר מערכת כי

במקום האחדות הלאומית, משתלפת רוח של איבה בין מעמד למעמד. ואם הבחורים הנלהבים, שהתארגנו ב"גדודים" וב"בריתות" וחולמים על דוצ'ה שלהם, ימשיכו להסית נגד תנועת הפועלים, הרי שלא רחוקה השעה שארץ הבית הלאומי תהיה ל"בירבירד'אן הפוכה" [...] יודעים אנו, שרבה הפרובוקציה ביועדן ושלא ביועדן. יודעים אנו, שרוח ה"פאשיזם" בקרב סוג אחד, דבריו כווננו נגד אחימאיר, שהיה לדבריו המטיף של הפשיזם, היא במידה מרובה ריאקציה לרוח השולטת בקרב סוג אחר.

מדזיני קרא להוקיע את הפרובוקטורים שבכל מחנה ולשים קץ למריבות ולקטטות וכך למנוע אסון למפעל הלאומי.⁴² ז'בוטינסקי סבר שהאירועים בעקבות פיצוץ אספת פועלי ציון היטיבו עם תנועת בית"ר שהואשמה בליבוי יצרנים: היה גל של מגויסים שהצטרפו לתנועה. הוא טען בתוקף שאנשיו לא היו

קרא לגייס את אמצעי התקשורת כדי להפיץ את הרעיון המהפכני שלשמו הוא פועל – הבעת תמיכה בלתי מתפשרת בהנהגת שיטה דיקטטורית במוסדות ההנהגה הציונית. אחימאיר השתמש בביטוי "דיקטטורה" לראשונה בביקורת שמתח על גופי התנועה הציונית בקונגרס הציוני ה-15 שנתכנס בבזל (מרץ-אוגוסט עד 11 בספטמבר 1927, ועמד בצל המשבר הכלכלי והאבטלה הגואה בקרב העולים בארץ ישראל), ובו נבחר ועד פועל ציוני חדש. ההנהלה החדשה הייתה פשרה, ונמנו עמה פעילים ללא מעמד מפלגתי מוכר.³² אחימאיר שידר שביעות רצון מבחירה זו וגרס שאלה הסימנים המקדימים של מנהיגות סמכותית שכה ייחל לה, הפועלת מכוח היותה מעשית. הפוליטיקה העלוכה פנתה את מקומה לטובת אנשי המעשה. לדעתו הקונגרס היה נקודת מפנה בתנועה הציונית, אך לא היה בכך די. הוא טען שהגיעה השעה ליצור דיקטטורה אישית בוועד הפועל הציוני, שתוביל את הרעיון הציוני מהלכה למעשה. אם עד עתה שרר בציונות המומנט האוטופי הסוציאליסטי, הרי השקפה זו עבר זמנה והגיעה השעה להפיח בה לאומיות ומדיניות ברורה. אחימאיר התנגד לשיטת הקואליציות בתנועה הציונית, הגורמת נזק ואינה מקדמת החלטות הרות גורל.³³ אלא שתחושת האופוריה מתוצאות הקונגרס הציוני ה-15 נמשכה רק זמן קצר; לאחר מכן הוא חזר לתקוף את מנגנוני התנועה הציונית.

אחימאיר ראה במשטר סמכותי ובפולחן המנהיג עניין של אמונה עמוקה ושל צורך פסיכולוגי, ולא ערך תפקודי בלבד. עוד בטרם הבשילה ביישוב ההכרה הפוליטית בדבר המושג "דיקטטורה" תבע אחימאיר מינוי דיקטטור לשעת חירום. הוא האמין שיש להעניק אמון עיוור מלא בדיקטטור. "היחס לדיקטטור צריך להיות אוביקטיבי ולא סוביקטיבי", כתב. דיקטטורים יכירו לא רק במעשיהם אלא בעיקר במעמדם וביכולתם לקדם רעיונות מבלי לאפשר לאחריהם להפריע לאידאולוגיה שלהם. אחימאיר הציג מודל חיוני להצלחתו של דיקטטור: עליו להיות בעל ענווה ומסור לתפקיד. דיקטטורים אינם חייבים לבוא משורות הצבא דווקא, אלא מחוגי הציבור. הדיקטטור חייב לקנות את נפש ההמונים, ובייחוד את נפשם של בני הנוער. דבריו אלה נכתבו בהשפעת האירועים שפקדו את פולין ועלייתו לשלטון של יוזף פילסודסקי (1857-1935), מנהיג התנועה הלאומית הפולנית, שלחם למען עצמאותה של פולין. השיטה הריכוזית שנקט פילסודסקי פעלה לעידוד הלכי רוח דיקטטוריים. בעיני אחימאיר עדיפה הייתה הדיקטטורה על הדמוקרטיה של הימין והשמאל יחדיו.³⁴

דעותיו הפוליטיות של אחימאיר לא השאירו מקום לפרשנות. תביעתו ל"ציונות אוטוריטרית" הייתה בלתי נמנעת וקשה למדידה, ומכאן נבע הקושי ביישומה. תביעה זו כללה את עקרון המנהיגות שהתווה, ואשר הדגיש את החשיבות של דימוי המשמעת, האחדות הלאומית והכוח בזמן שיעדי הציונות הרשמיים מעורפלים או כשברור שאין להשיגם. אחימאיר שאל: "עד מתי ולאן הולכים?" וכיוון שתשובה לא קיבל, הטיף להשיב את מעמדו של מנהיג עתיר סמכויות שניהג את העם. תביעה זו אינה צעד סמלי בלבד כי אם אפשרות בת ביצוע. מטרת המשטר הדיקטטורי, כתב אחימאיר, אינה רק להשיג הישגים בשטח אלא גם להשיב את כושר המנהיגות המרתיעה שאבדה לישראל בגולה. סמכותו של מנהיג כזה נשענת על שני נדבכים: על העוצמה הצבאית ועל הנחישות ליישם החלטות ריבוניות. על המנהיג

לז'בוטינסקי על הדרך שיש לנקוט כדי להשיג תמיכה אלקטורלית רחבה. אחימאיר ציין שהרוויזיוניזם צריך להיות מופקד על שתי מטרות עיקריות: כיבוש הנוער והפצת הדוקטרינה הז'בוטינסקאית. לדעתו, פעולות אלה נעשות בעצליים ומתעלמות מהאידיאל הלאומי, שאותו יש לטפח ברוח התנועות הלאומיות באירופה. יתרה מזאת, חוסר הפופולריות של התנועה הרוויזיוניסטית יסודו בריבוי הדעות בתוכה, ובגינן מתקבלות החלטות שגויות. אחימאיר ביטא את הערצתו לז'בוטינסקי הקורא להמונים להצטרף לדגל התנועה הלאומית: "אדוני, מדוע הוא מרבה להתייעץ אתנו? צוה יותר. הן עלינו לסור לפקודתו", כתב אחימאיר. עוד הציע אחימאיר לשנות את שמה של התנועה ל"הציונים המדיניים".⁵⁰ לא ידועה תגובתו של ז'בוטינסקי על מכתבו של אחימאיר.

ז'בוטינסקי כעורך

בדצמבר 1928 פינה עורך דאר היום, בן-אב"י, את מקומו לז'בוטינסקי. נקבע שז'בוטינסקי ינהל את העיתון לזמן קצוב וייתן בו במה חופשית לא רק לרוויזיוניסטים אלא ליישוב כולו. עוד הוסכם שבן-אב"י יורשה להוסיף להביע את דעותיו בענייני השעה בעיתון.⁵¹ שלמה גפשטיין ואלכסנדר יבורוב, מבכירי התנועה הרוויזיוניסטית, נשאו ונתנו בשמו של ז'בוטינסקי בעניין זה, וז'בוטינסקי ניגש למלאכת הרכבת המערכת. הוא נפגש עם אחימאיר להסדרת יחסי העבודה. לימים ציין אחימאיר שבפגישה זו שררה אווירה מתוחה. ז'בוטינסקי דרש מאחימאיר לחדול לפרסם את מאמריו בדאר היום תחת הכותרת "מפנקסו של פשיסטן". אחימאיר נעתר להוראתו של ז'בוטינסקי.⁵² ז'בוטינסקי כתב למאיר גרוסמן שהוא מברך על צירופם של בעלי כשרונות לעיתון, בעיקר אחימאיר, המשורר אורי צבי גרינברג והעיתונאי יהושע השל ייבין, אך נמנע מלמסור בידיהם סמכויות אופרטיביות בשל אופיים הרדיקלי. על אחימאיר ציין שהוא "מוכשר אבל יותר מדי פשיסט".⁵³

מאמריו של אחימאיר בדאר היום שבעריכת ז'בוטינסקי דנו בנושאים רבים, ובהם שאלת הביטחון ביישוב, ענייני הפועלים בארץ ישראל, האנטישמיות ברוסיה, משטרים סוציאליסטיים, ניתוח דרכי שלטונם של דיקטטורים, מדיניות החוץ של מדינות אירופה והפוליטיקה במדינות דרום אמריקה. תחת ניהולו של ז'בוטינסקי התנהל העיתון באווירה מאוזנת עקב רצונו של ז'בוטינסקי לצמצם את הפולמוס החריף ולהרבות בחדשות.⁵⁴ השינויים בעיתון לא הצליחו לתקן את הבעיות האופייניות לעיתונות הרוויזיוניסטית – בעיות תקציב, תלונות חוזרות ונשנות של ז'בוטינסקי על רמתם הירודה של המאמרים והידיעות הן בצד התוכני החדשותי הן בצד הלשוני, התנכלות השלטון הבריטי לעיתון בטענה של מסרים אנטי-בריטיים ותרגומים לקויים משפות זרות.⁵⁵

בסוף דצמבר 1928 התעוררו חילוקי דעות בין בן-אב"י למערכת דאר היום. בן-אב"י טען שתפוצת העיתון יורדת בהתמדה משום שהעיתון נהפך לכלי מפלגתי חד-ממדי, בניגוד למה שסוכם עמו. נראה שיחסי העבודה בין המוציאים לאור (בן-אב"י עדיין נמנה עמם) למערכת הרוויזיוניסטית לא היו תקינים (למשל, יחסו העכורים של בן-אב"י עם ייבין ואחימאיר, שלא הסכימו עם עמדתו). ביולי 1929 יצא ז'בוטינסקי לאירופה והפקיד את ניהול העיתון בידי שלמה

מעורבים בהתנפלות. מבין שישים התוקפים רק שישה היו רשומים כחברים בתנועת בית"ר. עם זאת הזהיר ז'בוטינסקי את חברי תנועתו מפני שיכרוך כוח.⁴³

לקריאתו של ז'בוטינסקי הצטרף אחימאיר, שבחר לתקוף את אוזלת ידם של מנהיגי היישוב בהרגעת הרוחות. כאשר פעילי בית"ר מוכים, טען, אין עיתונות השמאל מדווחת על כך ואינה מוקיעה את התוקפים על מעשיהם. הוא הכריז שמעתה תהיה מלחמה מתמשכת בין שני המחנות. את המחנה אשר אליו השתייך כינה "הנוער הלאומי", ואת מחנה השמאל כינה "צמחונים", "מופסים" (מפלגת פועלים סוציאליסטים), "הפצ"ם" (פועלי ציון), "היהדות האדומה" ו"היבסקים".⁴⁴ אחימאיר סבר ש"הנוער הלאומי" הוא חלק בריא של האומה ובשר מבשרה של הלאומיות היהודית.⁴⁵ הוא אף ביקש לעודד את רוחם של הפעילים הבית"רים שהשתתפו בעימותים. בעמודו הראשון של דאר היום הוא פרסם כרוז תמיכה ופתח אותו בציטוט מילותיו האחרונות של יוסף טרומפלדור: "טוב למות בעד ארצנו!" אחימאיר הכריז על מאבק, אך לא על מלחמת אחים. הוא ראה בכך מלחמת תרבות. מצד אחד ניצבה חברה עייפה החפצה בשקט ובשלווה, ומנגד – הרוח הבית"רית בעלת הזיקה ההדוקה למורשת הציונות המדינית ולעצמאות מדינית. עכשיו זאת שעת מלחמה בכוחות ההרס עד למיגורם. "צפצפו על הצמחונים", קרא אחימאיר.⁴⁶

לאחר הביקורות בעיתונות השמאל שגיננו את האלימות הפוליטית של אנשי בית"ר, הוא קרא להתעלם מהיריב, והטיף לנקוט ללא מורא צעדים של אלימות פיזית כלפי חברי הפועל הצעיר, שלגרסתו הם שפתחו בקטטות. כאן הוא גייס למאבק את המודל האיטלקי של מוסוליני. "כמה יש לנו ללמוד מרומא. מרומא של הקיסרים, מרומא של האפיפיורים מרומא של הדוצ'ה", כתב.⁴⁷ הוא חזר על השקפתו כי המאבקים שמנהלים בית"רים צעירים הם חלק מהמהפכה לשחרור עמם, לכן אל להם לחשוש מקורבנות אדם. הדם הוא השמן לגלגלי הרבולוציה, ומי שאינו סובר כך אינו אלא מוליך שולל ופציפיסט כושל. את התורה הפציפיסטית, טען אחימאיר, מציגים בתבוסות עיתונאי השמאל, שהם כולם ציונים מתבוללים.⁴⁸ את עיתון הארץ, שהיה שותף לגינויים נגד בית"ר, כינה "עיתון משעמם", שעיקר הכנסותיו באות מתרומות, וקוראיו הם הגבאים והשמשים של המוסדות הלאומיים.⁴⁹

ההקצנה הפוליטית של אחימאיר השפיעה על הקשרים הטובים ששררו בינו ובין איתמר בן-אב"י, שהחזיקו מעמד חודש ימים עד שנעכרו. ב-25 באוקטובר 1928 שלח אחימאיר מכתב לז'בוטינסקי ובו המליץ להקים עיתון שבועי חדש שיוקדש לציונות המדינית הצרופה עקב הווקום שנוצר בין השקפות הארץ לאלה של דאר היום. דבריו באו על רקע המגעים שניהלו ז'בוטינסקי ובן-אב"י על העברת דאר היום לניהולו של ז'בוטינסקי. העיתון היה נתון בקשיים כלכליים, ועורכו סבר שהשילוב בין סגנון עממי ליוקרתו של ז'בוטינסקי יחזיר לו את מעמדו כעיתון נפוץ ביישוב. אחימאיר הציע שאם תעבור השליטה בדאר היום לידיהם של הרוויזיוניסטים לא יהפוך העיתון לכלי תעמולה רוויזיוניסטי בלבד.

לצד ענייני העיתון בחר אחימאיר לשתף את ז'בוטינסקי בדעותיו על נושאים הקשורים בהשפעה הציבורית של התנועה ובכישלונותיה והצלחותיה. הוא העלה כמה הנחות יסוד והמלצות אישיות

סופו של דאר היום

בדצמבר 1930, כשפג הסכם העסקתו של ז'בוטינסקי, ביקש בן-אב"י להחזיר את העיתון תחת שליטתו הישירה, לשווא. במורת רוחו כתב בן-אב"י כי "תפסו הקיצוניים שבמפלגת הרביזיוניסטים – ובהם ייבין ואחימאיר – את העיתון בידיהם הם, עשו בו כרצונם, וסרבו בהחלט לשלם לי". בן-אב"י נאלץ להחזיר לעצמו את השליטה בעיתון בכוח הזרוע. בכעסו כתב שתפוצת העיתון ירדה בתקופה הרוויזיוניסטית. ז'בוטינסקי הפציר בבן-אב"י שישאיר בידיו את ניהול העיתון למשך שנה נוספת, אך נתקל בסירוב מוחלט.⁶⁵ לא זו הייתה גרסת הרוויזיוניסטים. לדבריהם העיתון נהפך לבעל תפוצה רחבה והשפיע מאוד על ההמונים. בימים שבהם ניהלו הרוויזיוניסטים את העיתון ניסו הבריטים להביא לסגירתו,⁶⁶ וגם המוסדות הלאומיים התנכלו לו.⁶⁷

דאר היום לא עמד בבעיות האדמיניסטרטיביות והפיננסיות. אמנם בן-אב"י חזר לנהלו, אולם ב־20 בפברואר 1931 התפרסם הגיליון האחרון. ראשי התנועה הרוויזיוניסטית החלו בפעולות קדחתניות במטרה להוציא לאור עיתון אחר.⁶⁸

כללו של דבר, כוחו של אחימאיר ב**דאר היום** נבע מכישרונו כפובליציסט שמשך אליו קהל קוראים, ואילו ז'בוטינסקי נהנה מיוקרה גבוהה לא משום שקבע באופן מוחלט את צביונו של העיתון אלא בזכות היותו מנהיגה של תנועה לאומית. נוח היה לכול להתגולל על עמדותיו הרדיקליות של אחימאיר, עד שבמהרה איבד את כוח השפעתו במערכת העיתון.

הערות

- 1 כוונת המשג "התנועה הרוויזיוניסטית" היא למנהיגיה הפעילים של התנועה ולאירועים החשובים בתולדותיה, לתנועת הנוער (בית"ר), לעיתונות הרוויזיוניסטית שהופיעה בין השנים 1925-1948 ולמפלגות הימין מקום המדינה שהן תולדה של התנועה הרוויזיוניסטית מייסודו של ז'בוטינסקי.
- 2 המאמר הוא פרק מתוך "אביב, אב"א אחימאיר והרביזיוניזם המקסימליסטי בתנועה הרביזיוניסטית, עבודת דוקטור, המחלקה לתולדות ישראל באוניברסיטת בראילן, רמת-גן תשס"ח, (להלן: אביב, הרביזיוניזם המקסימליסטי).
- 3 איתמר בן-אב"י (1882-1943) היה עיתונאי וסופר עברי, שיצר סגנון חדש בכתביה העיתונאית בארץ ישראל והמציא חידושי לשון רבים.
- 4 מ' גראור, עיתונות ומפלגה: קשרי הגומלין בין המפלגה הרביזיוניסטית לעיתונות, תל-אביב, מכון ז'בוטינסקי, תשס"ב, עמ' 32-34 (להלן: גראור, עיתונות ומפלגה).
- 5 מתוך דברים שהקדים אחימאיר למאמרו "אופוזיציה של כוללים", **דאר היום**, 10.8.1928.
- 6 אביב, הרביזיוניזם המקסימליסטי, עמ' 26-47.
- 7 א' אחימאיר, "תשובה", **הארץ**, 21.3.1928.
- 8 ארכיון ז'בוטינסקי (להלן: אז"ב), תל-אביב, 3/1/1928, איתמר בן-אב"י אל אחימאיר, 5.9.1928.
- 9 דבר המערכת, "דאר היום בדרכו קדימה", **דאר היום**, 21.9.1928.
- 10 א' אחימאיר, "רעיונות בודדים על הפשיזמוס", **התורן**, תמוז אב תרפ"ג, חוברת ד-ה, עמ' 150-155.
- 11 א' אחימאיר, "מכתב גלוי לעורך על תפקיד דאר היום", **דאר היום**, 26.9.1928.
- 12 עד לשנת 1938 לא נתקל הפאשיזם בעוינות חריגה ואף זכה להכרה מצד מדינות אירופה המערבית.
- 13 בן-אב"י עצמו אהד את המשטר הפאשיסטי בימיו הראשונים. במשמו עיתונאי ביקר ברומא והצליח לראיין את מוסוליני. ראו: א' בן-אב"י, **עם שחר**

גפשטיין. הוא הנחה את גפשטיין שבכל מקרה של חילוקי דעות יש להמתין עד שובו לארץ. במקרים דחופים ייפה את כוחו של ישראל רוזוב, מראשי מרכז הצה"ר בארץ ישראל, לברר את המחלוקת. ז'בוטינסקי צפה מראש את המתח שייווצר בעת היעדרו מהארץ בין הכוחות המתונים במערכת העיתון ובין הרדיקלים בראשותו של אחימאיר.⁶⁶

בשנת 1930 הסתמנו קשיים במערכת. גפשטיין לא הצליח לכפות את מרותו על אחימאיר, על ייבין ועל גרינברג והקו העצמאי והמיליטנטי שנקטו. באפריל 1930 שלח אחימאיר מכתב לוועד המרכזי של הצה"ר בארץ ישראל, ובו כתב שבעקבות חילוקי דעות בינו ובין גפשטיין הוא החליט להתפטר מחברותו במערכת **דאר היום**, אך ימשיך לכתוב כעיתונאי מן המניין.⁶⁷ במאי 1930 החריפו יחסיו עם גפשטיין. אחימאיר קבל בפני הוועד המרכזי של הצה"ר בארץ ישראל שהשקפותיו של גפשטיין תואמות את אלה של הציונים הכלליים.⁶⁸ אחימאיר אף האשים את גפשטיין בקשרים בלתי רצויים עם מנחם אוסישקין ועם הרב מאיר ברלין, אשר דעותיהם אינן עולות בקנה אחד עם השקפות התנועה הרוויזיוניסטית. עוד טען ששוררים חילוקי דעות בינו ובין העורך על התנאים הכספיים שבינו ובין העיתון.⁶⁹ הוועד המרכזי הגיב רק בעניין חילוקי הדעות הכספיים והודיע שאין בסמכותו להתערב בשקולים הכספיים של מערכת העיתון. העורך הראשי ז'בוטינסקי או בא כוחו הם המוסמכים היחידים לטפל במחלוקת שבינו ובין גפשטיין.⁶⁹

גפשטיין התלונן שז'בוטינסקי לא הקדיש את רוב זמנו לטיפול שוטף בבעיות העיתון אלא השאיר זאת לעורכים בפועל. מחמת נסיעותיו התכופות היה הפיקוח על הנעשה בעיתון רופף. בשל כך פרצו מתיחות בין הסופרים הנצים – אחימאיר, ייבין וגרינברג – ובין העורך הזמני גפשטיין.⁶¹ הצדק היה עם גפשטיין, וז'בוטינסקי הודה שאינו מצליח להקדיש **לדאר היום** אפילו שעה אחת ביום בשל עבודתו בחברת הביטוח "הודה".⁶²

ביוני 1930 קיבל לידי וולפגאנג פון-וייזל⁶³ את תפקיד העורך בפועל של **דאר היום** במקום גפשטיין.⁶⁴ באוקטובר 1930 החליט פון-וייזל להחזיר את אחימאיר, את גרינברג ואת ייבין למערכת העיתון לאחר היעדרות של חמישה חודשים בגלל יחסיהם המעורערים עם שלמה גפשטיין. צירופם מחדש של השלושה פתח מסכת התקפות נוספת על מדיניותו של חיים וייצמן, שקרא להסתפק באוטונומיה יהודית ולדחות לפי שעה את הקמתה של מדינה יהודית לאלתר. הוועד המרכזי של התנועה הרוויזיוניסטית בלונדון מחה בתוקף על התנסחותיו של אחימאיר, וקבע שהן חסרות אחריות ומסכות נזק לתנועה. בהתכתביות בין הוועד הפועל העולמי ובין הוועד המרכזי בארץ ישראל התעוררו חילוקי דעות קשים בעניין הקו המיליטנטי של מערכת **דאר היום**. פון-וייזל עצמו התנער מהוויכוח בטענה שמערכת העיתון כפופה להנחיותיו של היושב ראש ז'בוטינסקי, וכי אין לשום גורם תנועתי אחר סמכות להשליט את מרותו על המערכת. כך ביסס פון-וייזל את מעמדו כקובע בלבדי בעיתון. שהותו של ז'בוטינסקי מחוץ לגבולותיה של ארץ ישראל אפשרה לו לנהל מדיניות עצמאית שלעמים תכופות חרגה מהקו הרשמי של ההנהגה העולמית. אחימאיר יכול היה להיות שבע רצון מאוירה כזאת.

- 38 "התנפלות על קלוב פועלי ציון בתל-אביב", דבר, 7.10.1928; "על הפרק", הארץ, 7.10.1928.
- 39 "מהומות בתל-אביב", דאר היום, 7.10.1928.
- 40 ח' בן-ירוחם, ספר בית"ר, א, ירושלים ותל-אביב, הועד להוצאת ספר בית"ר, תשכ"ט, עמ' 145, הערות 71, 72.
- 41 מאמר מערכת, הארץ, 10.10.1928.
- 42 מ' מדויני, "על הפרק", הארץ, 12.10.1928.
- 43 ז' ז'בוטינסקי, "ברית טרומפלדור", ראשוני, 27.1.1929 ו-3.2.1929.
- 44 יבסקציה הוא כינויה של החטיבה היהודית במפלגה הקומוניסטית בברית המועצות, שהתנכרה בהנחיית השלטונות לכל גילויי הציונות בקרב היהודים.
- 45 א' אחימאיר, "לשאלות הרגע (מפנקסו של פשיסטן): עם נבל וגוי", דאר היום, 14.10.1928.
- 46 א' אחימאיר, "טוב למות בעד ארצנו", שם, 12.10.1928.
- 47 א' אחימאיר, "מפנקסו של פשיסטן - תשובה ל'כאווירים', ל'חברים' ול'אדונים'", שם, 28.10.1928.
- 48 א' אחימאיר, "שטחיות או למעלה מזה", שם, 9.11.1928.
- 49 סתם מקשן [אחימאיר], "בחור ישיבה שהתפקר", שם, 12.2.1930.
- 50 אז"ב, 2/16/3/1א, אחימאיר אל ז'בוטינסקי, 25.10.1928.
- 51 על הסיבות לחילופי העורכים, ראו: ע' אלידע, "מעטון מסחרי מצליח לעתון מפלגתי: העברת דאר היום לידי הרוויזיוניסטים", קשר, 24 (תשנ"ח), עמ' 68-75.
- 52 י' נדבה, "בסער הימים", בתוך: א' אחימאיר, האיש שהיטה את הזרם, תל-אביב, העמותה להפצת תודעה יהודית, תשמ"ז, עמ' 13.
- 53 ז'בוטינסקי אל מאיר גרוסמן, 28.11.1928, איגרות, ו, עמ' 178.
- 54 גראור, עיתונות ומפלגה, עמ' 41. ז'בוטינסקי הגיע להבנות עם עיתון דבר ועורכו ברל כצנלסון בדבר צמצום האלימות המילולית בין דבר ובין דאר היום. ראו: שכתמן, ז'בוטינסקי, ב, עמ' 125-126.
- 55 ז'בוטינסקי אל מאיר גרוסמן, 30.5.1929, איגרות, ו, עמ' 268.
- 56 ז'בוטינסקי אל שלמה גפשטיין, 10.12.1928, איגרות, ו, עמ' 189-190.
- 57 אז"ב, גול, 44/103, אחימאיר אל הוועד המרכזי של הצה"ר בארץ-ישראל, 27.4.1930.
- 58 שמה של מפלגה ציונית כללית שהוקמה בשנת 1922, חסרת אידיאולוגיה מעמדית-סוציאלית. בדעותיה הייתה מקורבת למרכז ולימין בציונות. בשנת 1931 נתפלגו הציונים הכלליים לשתי סיעות.
- 59 אז"ב, 3/1/5פ, אחימאיר אל הוועד המרכזי של הצה"ר בארץ-ישראל, 11.5.1930.
- 60 אז"ב, 44/103, הוועד המרכזי של הצה"ר בארץ-ישראל אל אחימאיר, 9.6.1930.
- 61 ש' גפשטיין, זאב ז'בוטינסקי, תל-אביב, ההנהלה הראשית של קרן תל-חי, תש"א, עמ' 112-115.
- 62 ז'בוטינסקי אל יוסף שכתמן, 16.5.1929, איגרות, ו, עמ' 260-261.
- 63 ויזל, זאב (ולפאנג) פון (1896-1974), רופא, עיתונאי, סופר ועסקן ציבור יליד וינה. ממיסדי התנועה הרוויזיוניסטית בווינה ובארץ ישראל. מקורב בכיר להנהגה הרוויזיוניסטית לצדו של ז'בוטינסקי.
- 64 אז"ב, 2/18/3/1א, וולפאנג פון-ויזל אל ז'בוטינסקי, 12.8.1930.
- 65 א' בן-אבי, עם שחר עצמאותנו, עמ' 480-484.
- 66 על יחסי דאר היום והממשל הבריטי, ראו: ע' אלידע, "דאר היום - פרק סוער בתולדות העיתונות הישראלית: 1930-1931", קשר, 17 (תשנ"ה), עמ' 73-86.
- 67 על היחסים המתוחים בין בן-אבי לז'בוטינסקי, ראו: פ' גינוסר, "לבטים ומאבקים בדאר היום הרוויזיוניסטי", בתוך: א' בראלי, פ' גינוסר (עורכים), עיונים בתקומת ישראל - איש בסער, באר שבע, מכון בן-גוריון לחקר ישראל, תשס"ד, עמ' 325-343.
- 68 גראור, עיתונות ומפלגה, עמ' 63-66.
- עצמאותנו, תל-אביב, הועד הציבורי להוצאת כתבי איתמר בן-אבי, תשכ"א, עמ' 438-440, (להלן: בן-אבי, עם שחר עצמאותנו).
- 14 א' קיסרי, "ידידי אב"א אחימאיר", מעריב, 22.2.1957.
- 15 אחימאיר ראה זמן מה בפאשיום את הכוח הריאלי המסוגל להילחם בהצלחה בבולשוויזם: א' אחימאיר, "מפנקסו של פשיסטן", חרות, 15.8.1955.
- 16 ז'בוטינסקי עמד בראש כח ה"הגנה" במהומות שפרצו בירושלים באפריל 1920. הוא ניסה להחדיר לעיר העתיקה כוחות מגן ללא הצלחה בעקבות התנגדות הבריטים. הוא נעצר ונדון ל-15 שנות עבודת פרך ואחר כך לגירוש מהארץ. בעקבות מחאות זכה לחנינה, אך לא הסתפק בה ונאבק עד שהמשפט בוטל רשמית. ש' לב עמי, במאבק ובמרד, משרד הביטחון, תל-אביב תשל"ט, עמ' 15-17.
- 17 "עכוב במתן וויזה לז'בוטינסקי", הארץ, 17.9.1928; דאר היום, 26.9.1928; ש' כץ, ז'בו, ב, תל-אביב, דביר, תשנ"ג, עמ' 693.
- 18 י' שכתמן, ז'בוטינסקי, ב, תל-אביב, קרני, תשמ"ז, עמ' 135 (להלן: שכתמן, ז'בוטינסקי).
- 19 "על 'החרם' של הרוויזיוניסטים", הארץ, 29.9.1928.
- 20 ז'בוטינסקי בארץ-ישראל, הארץ, 7.10.1928.
- 21 כינוי לקומוניסטים יהודים בעיקר בימי העליות השלישית והרביעית. הכינוי מקורו בראשי התיבות של מפלגתם - מפלגת פועלים סוציאליסטים.
- 22 מרדכי מרטין בובר (1878-1965), סופר, פילוסוף והוגה דעות ציוני. מדובר במאמרו "דבר היום", דבר, 18.9.1928.
- 23 א' אחימאיר, "לאזני העם - מפנקסו של פשיסטן", דאר היום, 21.9.1928.
- 24 'דוצ'ה: מנהיג - כינוי של מנהיג איטליה הפשיסטית, בניטו מוסוליני.
- 25 א' אחימאיר, "לשאלות הרגע - מפנקסו של פשיסטן: בקשר עם בואו של ה'דוצ'ה שלנו", דאר היום, 10.10.1928.
- 26 מאיר גרוסמן (1888-1964), יליד רוסיה, מעוזריו הבכירים של ז'בוטינסקי בהקמת התנועה הרוויזיוניסטית. בשנת 1933 פרש ממנה והקים את מפלגת המדינה העברית.
- 27 ז'בוטינסקי אל מאיר גרוסמן, 22.10.1928, איגרות, ו, תל-אביב, מכון ז'בוטינסקי, תשס"ב, עמ' 153-154 (להלן: ז'בוטינסקי, איגרות).
- 28 ז'בוטינסקי, "הציונות הפאשיסטית", ראשוני, 20.11.1925. ראשוני
- 29 היה עיתון הצה"ר ברוסיה שיצא לאור בפריס.
- 30 י' מרקוביצקי, ז'בוטינסקי ואיטליה: ממולדת רוחנית לתעוב הפאשיזם", האומה, 141 (תשס"א), עמ' 74-82.
- 31 מגעיו של ז'בוטינסקי עם פוליטיקאים איטלקים נדונו במאמרו של דניאל קארפי, "פרו' יצחק שקי על יחסו של ז'בוטינסקי לפאשיזם", האומה, 140 (תש"ס), עמ' 73-77.
- 32 ז'בוטינסקי אל הוועידה הראשונה של ברית הצה"ר באיטליה, 15.2.1932, איגרות, ח, תל-אביב, מכון ז'בוטינסקי, תשס"ו, עמ' 30-31.
- 33 פרטיכל של הקונגרס הציוני הט"ו, הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים, 30S/2680.
- 33 א' אחימאיר, "האכסותיבה של ההבראה והמעבר", הארץ, 11.1.1928.
- 34 א' מדני [אחימאיר], "הדיקטורה של פילסודסקי", דאר היום, 22.1.1930.
- 35 א' מדני, "שאכט - האישיות המסמלת", דאר היום, 17.2.1930. בעדות שמסר פעיל התנועה הרוויזיוניסטית, ברוך וינשטיין, הוא סיפר ששמע בכמה הזדמנויות את תמיכתו של אחימאיר בשלטון דיקטטורי. אחת מהן הייתה בוויכוח באספת פעילים בתל-אביב (לא ציון תאריך), שבה שמע את אחימאיר גוער באחד הפעילים: "אידיוט, דיקטטורים לא בוחרים, הם לוקחים את השלטון". ריאיון עם ברוך וינשטיין, 5.4.1977, המדור לתיעוד בעל-פה של המכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים, סימול: ג (33)35.
- 36 ז'בוטינסקי, סיפור ימי: כתבים נבחרים, תל-אביב, הוצאת שלמה זלצמן, תרצ"ו, עמ' 38.
- 37 "גדוד מגיני השפה" נוסד לאחר מלחמת העולם הראשונה בידי תלמידים בגימנסיה העברית "הרצליה" שבתל-אביב, אשר נאבקו למען השפה העברית נגד דוברי שפות זרות.